
Terapevtski psi

Therapy dogs

iTeh STANDARD PREVIEW
(standards.iteh.ai)

oSIST 1192:2023

<https://standards.iteh.ai/catalog/standards/sist/d5e32597-4c57-4c49-ac01-995c920e978a/osist-1192-2023>

ICS 03.080.99

Referenčna oznaka
oSIST 1192:2023 (sl)

Nadaljevanje na straneh 2 do 28

NACIONALNI UVOD

Slovenski osnutek standarda oSIST 1192 (sl), Terapevtski psi, 2023, je izvorni standard in ima status slovenskega nacionalnega standarda.

NACIONALNI PREDGOVOR

Slovenski osnutek standarda oSIST 1192:2023 je pripravil tehnični odbor SIST/TC IPV Psi pomočniki.

Odločitev za izdajo tega standarda je 16. decembra 2020 sprejel SIST/TC IPV Psi pomočniki.

OPOMBA

- Nacionalni uvod in nacionalni predgovor nista sestavni del standarda.

iTeh STANDARD PREVIEW
(standards.iteh.ai)

[oSIST 1192:2023](https://standards.iteh.ai/catalog/standards/sist/d5e32597-4c57-4c49-ac01-995c920e978a/osist-1192-2023)

<https://standards.iteh.ai/catalog/standards/sist/d5e32597-4c57-4c49-ac01-995c920e978a/osist-1192-2023>

VSEBINA	Stran
1 PREDGOVOR	6
2 UVOD	6
3 IZRAZI IN DEFINICIJE	6
3.1 KRATICE IN POIMENOVANJA PROGRAMOV	6
3.1.1 PPP – posredovanje s pomočjo psa	7
3.1.2 TPP – terapija s pomočjo psa	7
3.1.3 APP – aktivnost s pomočjo psa	7
3.1.4 IPP – izobraževanje s pomočjo psa	7
3.2 SPECIFIČNI IZRAZI IN DEFINICIJE – SODELUJOČI V USPOSABLJANJU IN PROGRAMIH PPP	8
3.2.1 Inštruktor terapevtskih parov	8
3.2.2 Mentor terapevtskih parov	8
3.2.3 Ocenjevalec dela terapevtskih parov	8
3.2.4 Organizacija PPP	8
3.2.5 Strokovni sodelavec PPP	8
3.2.6 Šolski pes	9
3.2.7 Terapevtski par	9
3.2.8 Terapevtski pes	9
3.2.9 Vodnik terapevtskega psa	9
3.2.10 Uporabnik	9
3.2.11 Ustanova	9
3.3 SPECIFIČNI IZRAZI IN DEFINICIJE – ŠOLANJE IN DELO TERAPEVTSKEGA PSA	9
3.3.1 Dobrobit psa	9
3.3.2 Miritveni signali	9
3.3.3 Osebnost	10
3.3.4 Poslušnost in vodljivost psa	10
3.3.5 Pripomoček	10
3.3.6 Stresni signali	10
3.3.7 Svarilni signali	12
3.3.8 Šolanje po principih pozitivne motivacije	12
4 OSEBNOST, SPOSOBNOSTI IN VEŠČINE TERAPEVTSKEGA PSA; KOMPETENCE VODNIKA TERAPEVTSKEGA PSA, STROKOVNEGA SODELAVCA PPP, OCENJEVALCA, INŠTRUKTORJA IN MENTORJA TERAPEVTSKIH PAROV	12
4.1 OSEBNOST, SPOSOBNOSTI IN VEŠČINE TERAPEVTSKEGA PSA	12
4.1.1 Splošno	12
4.1.2 Socialna interakcija	13
4.1.3 Poslušnost in vodljivost	13
4.1.4 Okolje in pripomočki	13
4.2 KOMPETENCE VODNIKA TERAPEVTSKEGA PSA	13
4.3 KOMPETENCE STROKOVNEGA SODELAVCA PPP	14

4.4	KOMPETENCE OCENJEVALCA VODNIKOV DELA TERAPEVTSKIH PAROV	15
4.5	KOMPETENCE INŠTRUKTORJA TERAPEVTSKIH PAROV	15
4.6	KOMPETENCE MENTORJA TERAPEVTSKIH PAROV	16
5	PREVERJANJE PRIMERNOSTI ZA VKLJUČEVANJE V PPP, USPOSABLJANJE VODNIKA IN STROKOVNIH SODELAVCEV PPP TER ŠOLANJE PSA	16
5.1	PREVERJANJE PRIMERNOSTI VODNIKA IN PSA PRED SAMOSTOJNIM VKLJUČEVANJEM V PPP	16
5.1.1	Testiranje vodnikov in psov za vključevanje v programe PPP	17
5.2	OSNOVNO USPOSABLJANJE VODNIKA ZA VKLJUČEVANJE V PROGRAME PPP	18
5.3	OSNOVNO ŠOLANJE PSA ZA VKLJUČEVANJE V PROGRAME PPP	18
5.4	PREVERJANJE PRIMERNOSTI TERAPEVTSKEGA PARA TER USPOSABLJANJE MED SAMOSTOJNIM DELOVANJEM.....	18
5.5	USPOSABLJANJE STROKOVNEGA SODELAVCA PPP	19
5.6	PREVERJANJE KOMPETENC OCENJEVALCA, INŠTRUKTORJA IN MENTORJA TERAPEVTSKIH PAROV.....	19
6	ZDRAVSTVENI UKREPI IZVAJANJA PPP.....	19
6.1	UGOTAVLJANJE ZDRAVSTVENEGA STANJA PSA	19
6.2	VETERINARSKI KLINIČNI PREGLED.....	19
6.2.1	Termini veterinarskih pregledov	19
6.2.2	Kaj klinični pregled zajema.....	19
6.2.3	Veterinarsko spričevalo	20
6.3	UKREPI ZA OHRANJANJE ZDRAVJA IN PREPREČEVANJE ZDRAVSTVENEGA TVEGANJA UDELEŽENCEV PPP	20
6.3.1	Prepoved sodelovanja v PPP	20
6.3.2	Prepoved vstopa v ustanovo	20
6.3.3	Preprečevanje poškodb in okužb	21
6.4	POSLABŠANJE ZDRAVJA PSA IN/ALI OSEBE MED IZVAJANJEM PROGRAMA PPP.....	21
6.5	ZAVAROVANJE	22
7	VKLJUČEVANJE PPP V USTANOVO – DOSTOPNOST V JAVNE USTANOVE IN JAVNE PROSTORE.....	22
7.1	FORMALNA PODPORA VODSTVA USTANOVE	22
7.2	OZNAKE	22
7.3	DOGOVOR Z ORGANIZACIJO PPP	22
7.4	INFORMIRANJE IN SKRB ZA VARNOST ZAPOSLENIH, UPORABNIKOV IN OBISKOVALCEV.....	22
7.5	SOGLASJA UPORABNIKOV	23
7.6	ZADRŽKI	23
7.7	SODELOVANJE Z VODNIKOM PSA.....	23
7.8	POSEBNA TVEGANJA	23
7.9	PODPORA USTANOVE STROKOVNEMU SODELAVCU PPP.....	23
7.10	MATERIALNI POGOJI	23
7.11	ČASOVNA PRILAGODITEV	23
7.12	USTREZNOST PROSTOROV	23

7.13 SKRB ZA VARNO RAVNANJE UPORABNIKOV	24
7.14 ZAVEZA K SPOŠTLJIVEMU RAVNANJU S PSOM	24
7.15 EVALVACIJA IN ZAGOTAVLJANJE STROKOVNOSTI	24
7.16 USPOSABLJANJE ZAPOSLENIH V USTANOVİ	24
8 DOBROBIT TERAPEVTSKEGA PSA	24
8.1 OSNOVNE PRAVICE TERAPEVTSKEGA PSA	24
8.2 IZBIRA TERAPEVTSKEGA PSA	25
8.3 SKRB ZA DOBROBIT PSA MED ŠOLANJEM.....	25
8.4 SKRB ZA DOBROBIT PSA MED IZVAJANJEM PPP	25
8.4.1 Časovne omejitve	25
8.4.2 Prihod v ustanovo in priprava na vključevanje v programe PPP	26
8.4.3 Delovno okolje	26
8.4.4 Pripomočki in oprema	26
8.4.5 Socialna interakcija in naloge	26
8.4.6 Prisotnost drugih živali.....	27
8.4.7 Komuniciranje vodnika s psom.....	27
8.4.8 Sprostitev in počitek psa	27
9 LITERATURA	28

ITEH STANDARD PREVIEW
(standards.iteh.ai)

[oSIST 1192:2023](https://standards.iteh.ai/catalog/standards/sist/d5e32597-4c57-4c49-ac01-995c920e978a/osist-1192-2023)

<https://standards.iteh.ai/catalog/standards/sist/d5e32597-4c57-4c49-ac01-995c920e978a/osist-1192-2023>

1 PREGOVOR

Slovenski izvorni standard Terapevtski psi je nastal na pobudo organizacij, ki so dolgoletno aktivne na področju vključevanja psov v programe pomoči ljudem na zdravstvenem, psihosocialnem in vzgojno-izobraževalnem področju. Nastal je na podlagi dolgoletnega dela, izkušenj in raziskav naslednjih organizacij:

- PET – Pasja enota terapevtov, Zavod za posredovanje s pomočjo psov
- Slovensko društvo za terapijo s pomočjo psov Tačke pomagačke
- Slovensko združenje inštruktorjev, Center za šolanje psov vodičev in psov pomočnikov SLO-CANIS
- Zveza paraplegikov Slovenije

2 UVOD

Vključevanje terapevtskih psov v programe zdravstvenih, rehabilitacijskih, izobraževalnih in socialnovarstvenih ustanov v Sloveniji poteka že od leta 2004. Dobro znani in dokumentirani so blagodejni učinki psov na uporabnike teh ustanov.

Organizacije, ki so dolgoletno aktivne na tem področju, imajo že uveljavljene postopke in strategije preverjanja primernosti ter usposabljanja psov in vodnikov za vključevanje v programe PPP, uveljavljene postopke usposabljanja strokovnih sodelavcev PPP, uveljavljene načine sodelovanja z ustanovami, postopke in strategije za zagotavljanje zdravja in varnosti pri izvajanju programov ter zagotavljanje dobrobiti vseh udeleženi v programih. Posebno pozornost posvečajo skrbi za zdravje in dobrobit psov, ki jih vključujejo v programe. Delovanje organizacij temelji na strokovnih izhodiščih in dolgoletnih izkušnjah njihovih aktivnih članov. Z namenom zagotavljanja kakovostnega, strokovnega in učinkovitega delovanja na področju PPP organizacije sodelujejo tudi s sorodnimi evropskimi in svetovnimi organizacijami in zvezami organizacij.

Uporabnikom pripada pravica do vključitve v program PPP ne glede na spol, raso, narodnost, versko ali politično prepričanje, starost, spolno usmerjenost, gmotni ali družbeni položaj, življenjski slog ter zmanjšane telesne sposobnosti. Uporabnik ima pravico sodelovati s psom, ki najbolj ustreza njegovim potrebam, zmožnostim in željam.

Z namenom zagotavljanja kakovostnega in strokovnega dela, ocenjevanja učinkovitosti izvajanja posameznih programov, zagotavljanja napredka ter z namenom pretoka potrebnih informacij med sodelujočimi organizacija PPP vodi in shranjuje vso potrebno dokumentacijo.

Organizacija PPP se zaveže odgovornosti ravnanja z dokumentacijo, ki jo določajo zakonodaja in drugi deležniki.

Ta standard določa osnovno izrazoslovje, ki se uporablja v PPP, pravila in smernice za preverjanje primernosti ter usposabljanje vodnikov, psov in strokovnih sodelavcev PPP, za strokovno, varno in učinkovito izvajanje programov PPP v ustanovah ter pravila in smernice za zagotavljanje dobrobiti vseh udeležencev in sodelujočih v PPP.

Ta standard predstavlja shemo za certificiranje storitve PPP. Zajema splošne in specifične smernice za izvajanje programov PPP.

3 Izrazi in definicije

3.1 KRATICE IN POIMENOVANJA PROGRAMOV

V Sloveniji so, po zgledu tujih organizacij, uveljavljene kratice in poimenovanja, ki se nanašajo na živali na splošno, in kratice ter poimenovanja v angleškem jeziku.

Standard Terapevtski psi navaja kratice in polna poimenovanja dejavnosti v slovenskem jeziku. Nanaša

se le na delo s psi, zato se tudi kratice in poimenovanja programov v besedilu nanašajo na pse. Organizacija PPP po lastni presoji uporablja ali angleške ali slovenske kratice in poimenovanja programov (preglednica 1).

SLOVENSKO	ANGLEŠKO
PPŽ – posredovanje s pomočjo živali	AAI – Animal Assisted Intervention
PPP – posredovanje s pomočjo psa	DAI – Dog Assisted Intervention
TPŽ – terapija s pomočjo živali	AAT – Animal Assisted Therapy
TPP – terapija s pomočjo psa	DAT – Dog Assisted Therapy
APŽ – aktivnost s pomočjo živali	AAA – Animal Assisted Activity
APP – aktivnost s pomočjo psa	DAA – Dog Assisted Activity
IPŽ – izobraževanje s pomočjo živali	AAE – Animal Assisted Education
IPP – izobraževanje s pomočjo psa	DAE – Dog Assisted Education
Branje s pomočjo psa	R.E.A.D.® – Reading Education Assistance Dogs ® ¹⁾

Preglednica 1: Kratice in njihova poimenovanja

3.1.1 PPP – posredovanje s pomočjo psa

Posredovanje, ki kot del terapevtskega procesa ali za izboljšanje kakovosti življenja posameznika na motoričnem, senzoričnem, socialnem, emocionalnem in kognitivnem področju namensko vključuje terapevtskega psa.

Izvaja se v obliki naslednjih programov:

3.1.2 TPP – terapija s pomočjo psa

Ciljno usmerjeno posredovanje, v katerem je terapevtski pes sestavni del terapevtskega procesa. TPP izvajajo strokovni sodelavci PPP. Ti v terapevtski proces vključujejo svojega terapevtskega psa ali sodelujejo s terapevtskim parom.

Ključne značilnosti so: točno določeni cilji za vsakega posameznika, beleženje in ovrednotenje napredka.

3.1.3 APP – aktivnost s pomočjo psa

Posredovanje, ki zagotavlja možnosti za motivacijske, izobraževalne, rekreacijske in/ali terapevtske koristi, s katerimi izboljšamo kakovost življenja posameznika. APP izvaja strokovni sodelavec PPP, ki v program vključi svojega terapevtskega psa ali sodeluje z drugim terapevtskim parom. APP lahko izvaja tudi terapevtski par sam. Prisotnost strokovnega sodelavca PPP ni obvezna.

Ključne značilnosti: cilji niso točno določeni, beleženje in ovrednotenje napredka ni obvezno, vsebina obiska je spontana.

3.1.4 IPP – izobraževanje s pomočjo psa

Ciljno usmerjeno posredovanje s pomočjo psa v vzgojno-izobraževalnem procesu. Izvaja se lahko s posameznikom ali skupino, kot enkratno srečanje ali kot sklop srečanj v daljšem časovnem obdobju. IPP izvaja strokovni sodelavec PPP, ki v program vključi svojega terapevtskega psa ali sodeluje z

¹⁾ R.E.A.D.® je program INTERMOUNTAIN THERAPY ANIMALS, organizacije iz Salt Lake Cityja v Združenih državah Amerike. Organizacije PPP, ki program izvajamo v Sloveniji, delujemo kot njene Pridružene članice. Izvaja se v knjižnicah in vzgojno – izobraževalnih ustanovah.

drugim terapevtskim parom. IPP se lahko izvaja tudi v sklopu Mreže šolski pes.²⁾

3.1.4.1 R.E.A.D.® – Reading Education Assistance Dogs® – Branje s pomočjo psa

Program, ki se izvaja v sklopu IPP. Izvaja se s posameznikom. Cilj je izboljšanje bralne pismenosti otrok, povečanje motivacije, interesa ter pozitivnega odnosa do knjig in branja. Izvaja se v knjižnicah in vzgojno-izobraževalnih ustanovah.

3.1.4.2 Bralne urice

Program, ki se izvaja v slopu IPP. Izvaja se s skupino, z namenom izboljšanja bralnih spretnosti v prisotnosti terapevtskega psa.

Ključne značilnosti: cilji niso točno določeni, beleženje in ovrednotenje napredka ni obvezno.

3.2 SPECIFIČNI IZRAZI IN DEFINICIJE – SODELUJOČI V USPOSABLJANJU IN PROGRAMIH PPP

3.2.1 Inštruktor terapevtskih parov

Oseba z večletnimi izkušnjami na področju vzgoje in šolanja psov, ki mu je organizacija PPP podelila naziv inštruktor terapevtskih parov zaradi dodatnih znanj in izkušenj na področju PPP. Inštruktor terapevtskih parov usposablja vodnike in pse za samostojno vključevanje v programe PPP in dodatno usposablja terapevtske pare.

3.2.2 Mentor terapevtskih parov

Oseba, ki mu je organizacija PPP podelila naziv mentor terapevtskih parov zaradi znanj in izkušenj na področju PPP. Mentor terapevtskih parov je lahko vodnik terapevtskega psa ali strokovni sodelavec PPP, ki s svojim strokovnim znanjem pomaga vodniku in psu med usposabljanjem za delovanje na področju PPP ter je vezni člen med vodnikom psa in ustanovo.

3.2.3 Ocenjevalec dela terapevtskih parov

Oseba, ki mu je organizacija PPP podelila naziv ocenjevalec dela terapevtskih parov zaradi znanj in izkušenj na področju vedenja psov ter znanja in izkušenj s področja PPP. Odgovoren je za ocenjevanje primernosti vodnikov in psov pred samostojnim vključevanjem v PPP in za redno ocenjevanje dela terapevtskih parov.

3.2.4 Organizacija PPP

Nevladna organizacija (društvo, zavod, zveza), ustanovljena v RS, ki deluje na področju PPP in ima v temeljnem aktu zavedene naslednje dejavnosti po Standardni klasifikaciji dejavnosti 2008 (SKD 2008):

- Q86.90 – Druge dejavnosti za zdravje
- Q88.991 – Dejavnost humanitarnih in dobrodelnih organizacij
- P85.590 – Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje
- P85.600 – Pomožne dejavnosti za izobraževanje.

3.2.5 Strokovni sodelavec PPP

Oseba, ki je poleg osnovne izobrazbe za delo z uporabniki usposobljena tudi na področju PPP in ga izvaja v okviru svoje stroke. Pri tem lahko hkrati deluje kot vodnik terapevtskega psa ali v PPP vključuje drug terapevtski par.

PPP v okviru svoje stroke izvajajo fizioterapevti, delovni terapevti, psihoterapevti, psihologi, socialni

²⁾ Mreža Šolski pes združuje vzgojno-izobraževalne ustanove, ki v svoje delo redno vključujejo delovanje šolskega psa.

delavci, logopedi, strokovni delavci v vzgoji in izobraževanju ter zdravstveni delavci.

3.2.6 Šolski pes

Terapevtski pes, ki je v programe IPP vključen v sklopu Mreže Šolski pes.

3.2.7 Terapevtski par

Vodnik in pes, ki sta usposobljena za vključevanje v programe PPP in na tem področju delujeta v okviru delovnega članstva organizacije PPP.

3.2.8 Terapevtski pes

Dobro socializiran, vzgojen in v namene izvajanja PPP šolan pes z visokim tolerančnim pragom do ljudi, drugih živali in nenavadnih situacij, zvokov, predmetov. Je zdrav in negovan. V Centralnem registru psov (CRPsi) nima zavedenega ugriza. Pes je z vodnikom uspešno opravil usposabljanje po programu za terapevtske pare.³⁾

3.2.9 Vodnik terapevtskega psa

Polnoletna oseba, s strani organizacije PPP usposobljena na področju PPP. Je delovni član ene od organizacij, ki delujejo na področju PPP. Je lastnik in skrbnik psa. Psa pri vključevanju v programe vodi.

3.2.10 Uporabnik

Posameznik, ki se prostovoljno odloči za vključitev v enega ali več programov PPP.

3.2.11 Ustanova

Je pravna oseba, s katero organizacija PPP sodeluje na formalni ali neformalni ravni. Namen ustanove je splošnokoristen (šport, vzgoja in izobraževanje, znanost, kultura, zdravstvo, otroško, invalidsko in socialno varstvo) in dobrodelen, če je ustanovljena z namenom pomagati pomoči potrebnim osebam. Ustanova je lahko tudi nevladna organizacija.

3.3 SPECIFIČNI IZRAZI IN DEFINICIJE – ŠOLANJE IN DELO TERAPEVTSKEGA PSA

3.3.1 Dobrobit psa

Fizično in mentalno zdravje psa glede na pogoje v okolju, v katerem živi, pri čemer je ključnega pomena spoštovanje psa kot čutečega živega bitja. Izraz opredeljuje kakovost življenja psa, kot jo zaznava pes in to izraža z vedenjem.

3.3.2 Miritveni signali

Telesna ali glasovna govorica psa, s katero izraža svoje počutje v socialnih situacijah in s pomočjo katere se želi izogniti konfliktnim situacijam ali jih umiriti.

Najbolj značilni miritveni signali so: umikanje pogleda, mežikanje oz. zapiranje oči, obračanje glave ali celotnega telesa stran od dejavnika, ki sproža nelagodje, oblizovanje smrčka in/ali gobčka, oblizovanje drugih oseb, zehanje, cmokanje, dvigovanje robov ustnic, vohljanje, dvigovanje tačke, praskanje, raztegovanje v predklon z raztegnjenima sprednjima tacama, nenadno uleganje na tla (v prežo), mahanje z repom, otrplost, gibanje v loku in zelo počasna ter previdna hoja.

³⁾ V Sloveniji poznamo poleg terapevtskih psov in psov pomočnikov tudi t.i. pse družabnike v ustanovi (ang. residential companion dog). Pes družabnik je s strani organizacije, ki je stanovsko akreditirana po mednarodnih standardih in deluje na področju šolanja psov pomočnikov, posebej izbran in šolan za življenje z uporabniki v ustanovah za dolgotrajno oskrbo. Formalni lastnik psa družabnika v ustanovi je lahko ustanova sama ali organizacija, ki psa izšola, eden od uporabnikov, ki prebiva v ustanovi in koristi njene usluge, pa je formalni skrbnik psa. Pes prebiva v ustanovi in je družabnik, motivator in spremljevalec uporabnikov.

Pes družabnik ni terapevtski pes, se pa standard lahko smiselno uporablja tudi za t.i. pse družabnike v ustanovi.

3.3.3 Osebnost

Je trajna in edinstvena celota vseh duševnih, vedenjskih in telesnih značilnosti posameznika.

3.3.4 Poslušnost in vodljivost psa

Stopnja, do katere se pes zanesljivo odziva na navodila v zvezi z naučenimi veščinami in/ali vedenjem. Pes, ki deluje v APP, se odzove na navodila vodnika minimalno v 80 %. Pes, ki deluje v TPP ali IPP, se na navodila vodnika odzove minimalno v 90 %.

3.3.5 Pripomoček

Delovni pripomoček, ki se uporablja za opravljanje določene dejavnosti in za doseg določenega cilja med izvajanjem PPP.

3.3.6 Stresni signali

Telesna in/ali glasovna govorica psa, s katero izraža, da je v stresu. Zajemajo raznolike signale telesne in/ali glasovne govorice psa ter njihove sekvence, ki se lahko izražajo tudi kot miritveni ali svarilni signali.

Najbolj značilni stresni signali so:

a) Telesna drža in način premikanja:

- otopelost, napete mišice
- povešenost telesa, kot da je pes utrujen
- prenašanje teže na zadnji del telesa
- počasno gibanje
- tresenje
- prestopanje, stopicanje
- vrtenje v krogu
- hoja sem in tja
- nenadna sprememba ritma
- usedanje ali uleganje
- dvigovanje tačke
- mahanje z repom, ki je drugačno od poznanega

b) Oči:

- razširjene zenice
- steklen pogled
- mežikanje
- begajoče oči
- vidna beločnica
- pordelost okoli oči

c) Način pogleda:

- izogibanje očesnemu stiku (obračanje glave vstran)

- preplašen pogled
- večkratno pogledovanje psa proti vodniku

d) Usta:

- usta so zaprta in napeta
- dvigovanje ustnic in kazanje zob
- kotički ust potegnjeni nazaj
- pospešeno dihanje, ki je lahko pregloboko ali preplitvo
- lizanje smrčka ali ustnic, tudi zraka
- zehanje
- prekomerno slinjenje
- šklepetanje z zobmi oz. s čeljustmi

e) Ušesa:

- potegnjena nazaj, napeta
- napeta in obrnjena vsako v svojo smer
- pordela notranjost uhlja

f) Obraz:

- napete mišice oz. napet celoten izraz
- dvignjene oz. nasršene obrvi
- vidne vene pod očmi

g) Rep:

- nošen nižje kot navadno ali celo spodvit med nogama

h) Drugi fiziološki znaki:

- potenje
- pojav prhljaja
- pospešena peristaltika
- opravljanje potrebe
- bruhanje

i) Druga vedenja:

- praskanje ali grizenje samega sebe
- kopanje po tleh
- vohljanje
- prihaja k vodniku in zahteva pozornost
- slaba pozornost in neupoštevanje povelj